

## Russere ved Folldal Verk

Av Erling Brandsnes

Drifta ved Folldal Verk ble som kjent lagt ned i 1878. I årene etterpå ble det gjort stadige forsøk på å få drifta i gang igjen. Blant annet lå forslag på bordet om å bedre transportforholdene for kisen fra Folldal. Tanken var å bygge jernbane fra Alvdal til Folldal. Forslaget kom opp i Stortinget i 1889, men ble stemt ned med ei stemmes overvekt. Drivende krefter bak forsøket med bygging av jernbane til Folldal, var Morten Mortensen på Einabu og Helge Væringsåsen fra Elverum.

Arbeidet med å få verket i sving igjen fortsatte imidlertid, og i 1903 var det klart at et engelsk selskap ville overta. Lensing av vatn fra gruva startet vinteren 1904, og ordinær drift kom i gang i 1906.

Etter flere tiår med fraflytting og nedgangstider, ble det nå ny optimisme. Folldal Verk trengte favnved, tømmer og hjelp til transport. Dette skaffet bygdefolket arbeid, det ble liv og virksomhet over hele bygda. Det engelse selskapet avverterte etter gruvearbeidere over store deler av landet. Til Folldal strømmet anleggsarbeidere til, både nordmenn og utlendinger. En del av disse var på rømming fra myndighetene. Det kunne bl.a. være at de hadde unndratt seg militærtjeneste. Med de kommunikasjonsforhold som

var først på 1900-tallet, kunne mange føle seg relativt trygge i ei bygd som Folldal. Mange flyttet dessuten fra anlegg til anlegg etter kort tid, og ble ikke lette å oppspore.

Blant utlendingene som kom til Folldal, var det også noen russere. Under en samtale på Folldal Alders- og sjukehjem ble det en dag spørsmål om hvor mange russere det hadde vært ved Folldal Verk. Frida Beck Jenssen kunne da fortelle ganske utførlig om disse russerne, som var fire i tallet. Alle kom til Folldal de første årene etter 1906. Etterpå skrev hun historien ned, og vi skal la henne få fortelle:

- Den første jeg vil fortelle om er **Kritzmar**. Han spiste middag i spisemessa for arbeidsfolk. Spisemessa var rett nedenfor nr. 16, eller kontoret der direktør Worm Lund holdt til. Seinere fikk huset der spisemessa holdt til navnet «Slottet». Nok om det. Jeg var 13 år gammel og hjalp til i spisemessa, som Anna Mona, ei trondheimsdame drev.

Kritzmar passet på å få prate med meg når jeg ble ferdig. Han fortalte at han hadde sin kjæreste i et land langt borte. Hun var så vakker og het Maria Dolorosa Dolodugina. Kritzmar lengtet så etter henne, at han sparte til reisepenger for



kjæresten. Denne historien fikk jeg servert mange ganger.

Reisepenger til sin forlovede ble sendt og Maria Dolorosa kom. De giftet seg og fikk leie et rom av Sandbakken som hadde postkontoret på Krokhaug. Der fødte Maria en stor velskapt gutt. Jeg var barnepike hos Mari Tallerås. Tallerås hadde butikk på Krokhaug. En dag sa Mari: «I kveld skal du Frida få være med meg på barselsvisitt til den russiske familien.» Mari tok med seg ei pakke med pent barnetøy og et stort fat med kaker. Skal si dem ble glade da vi kom. Moren løftet opp gutten som var linnet inn, ja til og med armene var tatt med i linninga. Kritzmar og Maria takket mange ganger for det de fikk. Da vi gikk la Mari 10 kroner på teppet i vogga. Mari sa da vi kom ut: «Stakkars folk som bor så dårlig, er glad vi gikk til dem.» Noen uker etterpå reiste Kritzmar fra Folldal, men hvorhen vet jeg ikke.

Den andre russeren var **Bredstrøm**, fotograf, kom antagelig til Folldal i 1907. Bredstrøm bodde på Krokhaug, men hadde gjennomgått mye vondt før han kom hit. Rømte fra tsarens Russland over til Finland, men russerne oppdaget ham og skjød. Han ble truffet i beinet. Kanskje lå han for lenge før han kom til det finske lasarett, det hadde gått koldbrann i beinet og det ble amputert helt opp til skrittet. Bredstrøm fikk så korkfot. Han fjernet sitt russiske navn og brukte siden Bredstrøm. Som ung hadde han kopper, så ansiktet bar arr etter sjukdommen, men for en trivelig og morsom kar han var. Mange folldøler er nok fotografert av Bredstrøm. Etter ei tid flyttet han til Alvdal og giftet seg med ei pen Alvdals-lærerinne. De reiste til Vestfold og bosatte seg der med eget hus og hage.

Den tredje russer var **Adamowitz**. Han kom med kone og to små barn, og fikk hus hos Korsvold i flere år før de fikk de fikk seg hus på



Barna i familien Adamowitz, en gutt og ei jente



Verket. Adamowitz arbeidet på verkstedet. Han lagde mange fine ting i fritiden som han solgte. Inez, min søster, kjøpte en oval speil med ramme. Speilen henger på mitt rom nå på alders- og sjukehjemmet. Fru Adamowitz var en særskilt flink sydame. Hjemmet deres på Verket var litt egenartet og pent pyntet. Jeg fikk to bilder av barna deres. Oskar Korsvold fortalte at en gang mens Adamowitz bodde hos dem, tok Adamowitz på seg sin kosakk-uniform som var meget flott. Hvor familien reiste hen fra Folldal fikk ingen vite.

Nå kommer jeg til den fjerde russer, **Wanac**. Min bror Ole fikk være «springpojk» på laboratoriet om sommeren 1906. Han skulle hente kisteiner som ble analysert. Sjefen var russeren Wanac, i tillegg var det en ung mann Meinhardt Günter, som hadde tyske foreldre bosatt i Hømmelvik. Ryktet gikk at Wanac var en høyere russisks militær som hadde rømt.

Årsaken til at Wanac kom til Folldal, var at fru direktør Lund fikk brev fra ei venninne i Oslo. Hun spurte om det var arbeid på Verket til hennes russiske venn. Slik kom Wanac til Folldal, fikk arbeid som dreng på Verkets gard, Tangen. Etter hvert lærte han seg noe norsk og fortalte så at han var kjemiker. Direktør Lund ble varslet, og dermed fikk Wanac arbeid ved laboratoriet. Wanac var ikke lenge i Folldal.

Min far arbeidet ei tid på Dovrebanen, og jeg og min søster Inez besøkte våre foreldre sommeren 1911. I nærheten av der de bodde i Drivdalen, var Vårstigen gruve. Og der var ingeniør Wanac. Han styrte gruva. Wanac bodde like ved i et lite hus sammen med ei dame og en liten sønn. Hver dag gikk fru Wanac til Kongsvold og kjøpte melk, så

spurte hun om jeg og min søster ville passe gutten. Dermed slapp hun å dra vogna med. Det gjorde vi.



Gutten har fått på seg sin kosakk-uniform



Et stenras tok med seg store deler av huset til Wanac. Kona ble nervøs etter dette, og flyttet med sønnen til Oslo.

Noe mer visste jeg ikke om Wanac før Hans O. Bakken og flere med ham holdt på å registrere og skrive historien om fanene til arbeiderbevegelsen i Folldal i 1978. Ei av disse fanene var svart med innskrifta: Sørg ei Enke forældre og barn. Etter mange videreverdigheter førte dette arbeidet til at Hans O. Bakken fikk treffe gamle Wanac i Gudbrandsdalen. «Jasså, du kommer fra Folldal? Der har jeg også vært», sa Wanac. «Slike faner så jeg bli brukt flere ganger i Russland. Jeg er 90 år nå, og du kan få høre min historie. Jeg er født i Russland, fikk en god utdanning som kjemiker, men av visse grunner rømte jeg fra Russland og kom til Oslo. Min venninne kontaktet Folldals Verks direktør. Der fikk jeg arbeid, men jeg stoppet ikk lenge. Jeg reiste meget og tok forskjellige jobber. Lengst var jeg i Drivdalen hvor jeg drev Vårstigen gruver, men det er heller ikke noe blivende sted. Det er vår og fint vær. I en avis jeg holder, averterer noen etter karhjelp på en

gard i Gudbrandsdalen. Jeg reiser, men legger ikke igjen noen beskjed på Kongsvold. Oppholdet er betalt.

Jeg forandret mitt navn og fikk arbeid på garden. Der likte jeg meg godt, datteren på garden var vakker. Jeg ble forelsket, og da det var gjensidig, forlovet vi oss. Vi ville gifte oss, men det ble vanskelig for jeg hadde ingen papirer. Jeg grublet og tenkte, hva skal jeg gjøre? Jo, jeg måtte snakke med soknepresten. Da jeg hadde fortalt min historie, sa presten at han ikke trodde han gjorde noen synd om han skrev en attest til meg. Dermed ble det bryllup. Ei datter fikk vi, min gode kone er død for flere år siden.»

Hans O. Bakken reiste dit for å få vite mer året etter, men da var gardbruker Wanac død.

Ja, dette er historien til de fire russerne ved Folldal Verk. Jeg har fortalt det slik jeg husker det, sier den snart 92-årige Frida Beck Jenssen. -

Dermed har Frida igjen gitt oss en gløtt av Folldal Verks historie, noe vi er glade og taknemlige for.